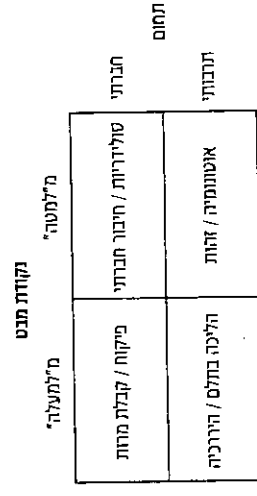

או בתרבות אפשרית (כפי שאלה עשויות להיראות "מלמעלה", מזווית ראייתו של השלטון), העקרונות הרלוונטיים הנוגעים לכלי התקשורת אינם מתיישבים זה עם זה, אבל אפשר להביעם כמוצע להלן:

מוזג הסדר משמש כאן באופן גמיש למדי, כדי להחילו על מספרות (תרבותיות) סימבוליות כגון רת, אמנות ומנהיגים, וכן על צורות של סדר חברתי (קהילה, תורה ומבני יחסים קיימים), להבחנה כללית זו יש גם חתך רוחני: הבחנה בין נקודת מבט של סדר שנקבע מ"למעלה" לנקודת מבט של סדר שנקבע מ"למטה". בעיקרה זוהי הבחנה בין סמכות מבוססת בחברה מצד אחד, לבין פרסים וקבוצות מיעוט מן הצד האחר. היא גם מקבילה בערך להבחנה שבין סדר במובן פיקוח ושליטה לבין סדר במובן של סולידריות וחבור - האחד "כפוי" והאחר מרצון. את הרעיונות האלה לגבי סדר אפשר לארגן כמוצע בתרשים 8.4.

תרשים 8.4 רעיונות לגבי תקשורת המונים וסדר תלויים בשאלות "הסדר של מ" ו"איזה מין סדר" כל מערכת חברתית מורכבת ובת-קיימא תפגין את כל ההיבטים המשניים של הסדר המוצגים כאן. יהיו בה מנגנוני פיקוח חברתי ואף ליכוד חברתי מרצון, לעתים קרובות בדרך של תברות בקבוצות המרכיבות את החברה. האנשים יחלקו משמעותיות משותפת והגדרות משותפתות של חוליות, ובה בעת יהיה שוני רב בחוליות ובחוויות. תרבות משותפת והתנסות בחוויות של סולידריות נוסות לחוק זו את זו. תיאוריות של תקשורת וחברה עסקו - בדרכים נבדלות אך לא סותרות - במערכת היחסים שבין תקשורת המונים לבין המושגים השונים האלה (ראו פרק 4). התיאוריה הפונקציונליסטית מייחסת לתקשורת המונים מטרות סמויה - להבטיח המשכינות ואינטגרציה של הסדר החברתי (Wright, 1960) באמצעות קידום של שיתוף פעולה וקונצנזוס לגבי ערכים חברתיים ותרבותיים.

התיאוריה הפיקוחית ראתה בדרך כלל בגופי התקשורת סוכנים של מעמד רומינגני. זהו מעמד של בעלי שררה, המבקשים לכפות משעמם ערכים והגדרות למצבים, וכן לדחוק לשוליים את המתנגדים להם או לפרוע את הליגיטימציה שלהם. אמצעי התקשורת

נחשבים לא אחת כפועלים בשירות יעדים ואינטרסים סותרים ומציעי גירסאות חלופיות של סדר חברתי קיימ או נחשק. כאשר עוסקים בשאלת הסדר יש לברר תחילה את השאלה "הסדר של מי?". תיאוריה נורמטיבית רלוונטית אינה יכולה לעסוק רק בהפרת סדר (למשל עימותים, פשע או סטייה) ועליה להתייחס גם לכשלים של הסדר הקיים כפי שהם נתפסים בעיני קבוצות חברתיות ותרבותיות שוליות יחסית או בעיני קבוצות מיעוטים.

ציפיות ונורמות הנוגעות לסדר

מנקודת המבט של הפיקוח החברתי, הנורמות הרלוונטיות משמשות לעתים קרובות לגיבוני תיאורים תיוביים של אלימות, של הפרות סדר ושל סטייה או לתמיכה בנגישות מועדפת לתקשורת ועידוד סמלי של מוסדות ורשויות מה"סדר" הקיים - רשויות אכיפת החוק, מוסדות הרת, בית הספר, המשטרה, הצבא וכן הלאה. סולידריות, שהיא היבט המשנה השני של הסדר, כוללת הכרה בכך שהחברה מורכבת ממספר רב של תתי-קבוצות, של בסיסי זהות שונים ושל אינטרסים שונים. מנקודת מבט זו, יהיה נורמטיבי ומעשי לצפות מכלי התקשורת שיקצו מקום לחלופות, יתמכו בהן ויספקו נגישות ותמיכה סמלית להשקפות המיעוט ולקבוצות המיעוט הרלוונטיות. ככלל, עמדה תיאורית (נורמטיבית) זו תכלול מכוונות החוצה תוך הכעת הזהדות עם קבוצות חברתיות ומצבים חברתיים שוליים, מרוחקים או כאלה הנבדלים מנקודת הראות הדומיננטית של חברת לאום.

ליסיכום מערך מעורב מאוד זה של פרספקטיבות נורמטיביות הנוגעות לסדר חברתי ולציפיות מהתקשורת כמסייעת בשמירתו, נציג את עיקרי הדברים:

- באשר לציבור הרלוונטי שהיא משרתת אותו (ברמה ארצית או מקומית, או כפי שהוא מוגדר על פי קבוצה ואינטרס), אמצעי התקשורת אמורים לספק כלים שישימשו לתקשורת הדדית ולתמיכה.
- התקשורת יכולה לתרום לאינטגרציה חברתית באמצעות הקשת השומת לב ודאגה ליחידים או לקבוצות של נפגעים או מוחלשים בחברה.
- התקשורת אינה אמורה לערער את כוחות החוק והסדר בדרך של עידוד פשע או הפרת של הסדר החברתי, או בדרך של מתן תגמול סמלי בניגום.
- בענייני ביטחון לאומי (כגון מלחמה, איום במלחמה, חתנות מבחין או סדר), ייתכנו הגבלות על חופש הפעולה של התקשורת מתוך שיקולי אינטרס לאומי.
- בשאלות מוסר, צינעה וסעם (בעיקר בחצנה של סקס ואליומות ושימוש בשפה בוטה), על התקשורת לקיים ככל האפשר את הנורמות השולטות לגבי מה שמקובל בציבור הרחב ולהימנע מפגיעה תמורה בציבור.

לפי התרשים של ווסטרסל, צירוף המילים "אי-נקיטת עמדה" (impartiality) יוצא מתוך הנחה של "יחס ניטרלי" ויש להשיגו באמצעות שילוב של ניטרליות בדרך ההצגה עם "איזון" (ומן / שטח / דגש שווה או יחס), למשל בין פרשנויות, נקודות השקפה או גרסאות סותרות על אירועים.

התרשים מכיל רכיב נוסף, "אינפורמטיביות" (informativeness), כלומר, המידה שבה תוכן מספק מידע מועיל, ויש לו חשיבות למלאו המשמעות של אובייקטיביות. הכוונה היא לאיכויות של תוכן שעיקרו מידע, העשויות להגביר את הסיכויים להעביר מידע הלכה למעשה אל הקהל, כך שהוא יקריש תשומת לב למידע, יבין ויזכור אותו. זהו צדו הפרגמטי של המידע, שהתיאוריה הנורמטיבית מונחת אותו או מזלזלת בו, אבל הוא חיוני לתפיסה המלאה יותר של ביצוע תקשורתו טוב בכל הנוגע למידע.

הדרישות העיקריות לאיכות מידע הן אלה:

- כלי תקשורת הממונים אמורים לספק את מלאו ההיצע של חדשות רלוונטיות וכן מידע רקע לגבי אירועים בחברה ובעולם.
- מידע אמור להיות אובייקטיבי, כך שהוא עובדתי בצורתו, מדויק, הוגן, שלם ונאמן למציאות במידה מספקת; הוא גם אמור להיות אמין, כך שאפשר לברוק אותו ויש בו הפרדה בין עובדות לרעות.
- מידע צריך להיות מאוזן והוגן (נשול משוא פנים), ולכלול דיווח על נקודות השקפה ופרשנויות הלופיות, ככל האפשר בדרך שאינה סנסיציונית ואינה מוסת.

מגבלות האובייקטיביות

הנורמות האלו כרוכות בכמה קשיים פוטנציאליים, בעיקר בגלל אי-הווראות לגבי מהותו של היצע הולם או רלוונטי של מידע ולגבי עצם סבועה של "האובייקטיביות" (Hackett, 1984; Ryan, 2001; Westerstahl, 1976; Hemánus, 1976). לא אחת נסמך כי ציות לכללי האובייקטיביות מוביל לצורות חדשות של השויה, שכן פחות גלויות (ראו פרק 14). בעניינים השנויים במחלוקת, הוא יכול להעניק יתרונות לצד זה או אחר במחלוקת כאשר אותו צד מאורגן היטב וממומן כראוי, או כאשר צד זה דומיננטי בצורות אחרות, יהיה אשר אשר יהיה ערכה המוחזק של העמדה הננקטת. מעטים בלבד יצדדו בהיעדר משוא פנים כלפי מעשי נבלה, אבל הדעיון אינו עוזר לנו למצוא הגדרה חרי-משמיעית של אובייקטיביות. יש גם מקרים שבהם החתירה לאובייקטיביות עשויה לסתור את התביעות לחופש תקשורת (תביעות שאינן מברילות בין ביסוי של "אמת" או של "שקר") ולמגוון (תביעה המרגישה עד כמה המציאות רבגונית ומלאת סתירות). אפשר גם לציין שאמות מידה דוגמת האובייקטיביות מתאימות יותר לשמש לגבי כלל המידע התקשורתי בחברה,

ופחות לגבי כלי תקשורת מסוים או לגבי מגזר מסוים. יש כלי תקשורת שקוליהם אינם מצפים מהם לספק מידע מלא ואובייקטיבי על נושאים "רציניים".

לא הכול מסכימים כי אובייקטיביות (ואמות מידה של עובדתיות וכיצא בה הקשורות אליה) היא הכרחית, מוסרית או אפילו אפשרית. עם זאת, לליכטנברג יש סיעון משכנע (2001: 230): "לכל שוחדר נוגע בכוונתנו להבין את העולם, אין אנו יכולים להתנהג בלי להניח כי האובייקטיביות אפשרית ובעלת ערך כאחד". ריאן (Ryan, 2001) סקר את דבריהם של מבקרי האובייקטיביות והגיב, בין היתר על בסיס הגדרת אובייקטיביות המכירה בסותרות בין עובדות ובין דעות ואף בבעיות של אישוש ושל פרשנות. מאוחר יותר (Ryan, 2006: 355-358) הוא ספן שביקורת על הגישה המאריה את האובייקטיביות החלישה כל כך את כוח המשיכה שלה מבחינת עיתונאים, עד כי תרמה לכישלון התקשורת האמריקנית במיקור מלחמת עירק, כי פתחה פתח לדיווח חרשתי ומאמרי מערכת שתמכו במלחמה. הבעיות הכרוכות באובייקטיביות, ובעיקר היעדר היכולת להימנע כליל מהטיה בחדשות, גידונות בהמשך, בקשר למושג "החדשות".

הוויכוחים לגבי אמות המידה ההולמות למידע היו מקור לפער בין אלה התובעים איכות מידע מרבית (תביעה שהעיתונות תספק את "כל החדשות") לבין הקוראים לאמת מידה מצמצמת ומצאויות יותר (גרסת "האזעקה", בעיקר כותרות ואיישמים קצרים). גישה אחרונה זו אמורה להתירע בפני אודחים רק בעניינים חיוניים וסוגיות רלוונטיות לסכנות מיידיות. בנס (Bennett, 2003), הדוגל בגישה שלפיה העיתונות צריכה לספק את כל החדשות, בתח ביקורת על ההשקפה המצמצמת בסענה שוויה אוזקה שלעמים קרובות כלל אינה פועלת. השקפה חלופית סוענת שכמות החדשות ומשקלן חשוכים פחות מן המגוון שלהן, המעניק לאודחים וודמנות אמיתית להבין אירועים ולהעריך דרכי פעולה חלופיות (Porto, 2007).

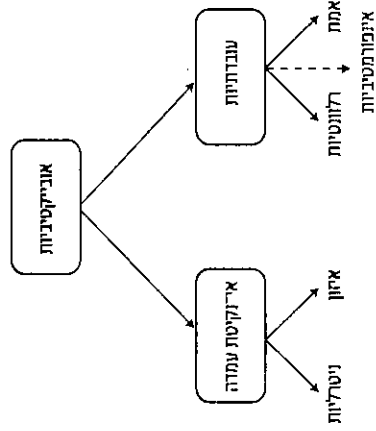
סדר חברתי וסולידריות

אמות המידה הנורמטיביות שמקומן בדיון על סדר חברתי וסולידריות נוגעות לאינטגרציה ולהרמוניה של החברה, כפי שכן נראות מנקודת מבט שונות (ואפילו מנוגדות). מצד אחר, בעלי הסמכות נוטים בחולס לשאת עיניים לתקשורת ולצפות לפחות לתמיכה מרומת במשימת השמירה על הסדר. מהצד האחר, חברות פלורליסטיות אינן יכולות להתפס כמתקיימות תחת סדר שליט אחד שחייב להישמר. כיוון שכן, לאמצע תקשורת הממונים תחומי אחריות מעורבים ומפוצלים, בעיקר לגבי קבוצות חברתיות ותה-תרבותיות אלטרנטיביות וכן לגבי ביסויי הקנפליקס ואיי השוויון הקיימים במרבית החברות. בעיות מתעוררות גם בשאלה עד כמה יכולים כלי התקשורת להרחיק לכת בתמיכתם באופוזיציה

על משמעותיה השונות. מדיניות השירות במדינות רבות מחייבת בדרגים שונות את מערכות השירות הציבורי להיענות לתביעות האובייקטיביות, ולפעמים תביעה זו מוצבת כתנאי המסדיר את אי-תלותם בממשלה.

מסגרת פעולה למחקר ותיאוריה של אובייקטיביות

ווסטרסטרל (Westerstahl, 1983) הציע הגדרה לכיביה השונים של האובייקטיביות בהקשר של מחקר שבחן את האובייקטיביות במערכת השירות השירותית. על פי הצעה זו (תרשים 8.3), האובייקטיביות חייבת להתמודד עם ערכים ולא רק עם עובדות, ולעובדות יש השלכות ערכיות.

תרשים 8.3 רכיבים מכונים של אובייקטיביות (Westerstahl, 1983)

בסקמה זו, "עובדות" מתייחסת בראש ובראשונה לצורת דיווח העוסקת באירועים והצגתם שאפשר לברוק אותם מול מקורות והם מוצגים בלא תוספת פרשנות, או לפחות מובילים בכירוף מכל פרשנות. עובדתיות כוללת עוד כמה "אמות מידה לאמת": שלמות דיווח, ריחוק וכוונה שלא להטעות או להסתיר מידע רלוונטי (תום לב), היבט החשוב השני של עובדתיות הוא "דלוגיסיות". רדישה זו קשה יותר, הן להגדרה והן להשגה אובייקטיבית. היא נוגעת לתהליך המיון והבירור של החומר, ולא לצורת הצגתו. כמו כן היא דורשת שהבירור תיעשה בהתאם לעקרונות בהירים ועקביים של מה שחשוב למי שמועד להיות הנמצא, בין שהוא אדם יחיד ובין שהוא הוברה (Nordensstrem, 1974). ככלל, המידע המשפיע על מדיניות האנשים בצורה המיידית ביותר התחקה ביותר הוא מה הסתם הרלוונטי ביותר (אם כי ייתכן פעם בן מה שהציבור תופס כמעניין לבין מה שחשוב לדעתם של מומחים).

האובייקטיביות הוא נקיסת עמדה מנותקת וניטרלית כלפי מושא הדיווח. מאפיין שני הוא מאמץ להימנע מנקיסת עמדה התומכת בצד זה או אחר בעניינים השנויים במחלוקת. מאפיין שלישי הוא שאובייקטיביות דורשת דקות מחמירה בדיקת ובאמות מידה אחרות של אמת (כגון רלוונטיות ושלמות). היא גם מושתתת על הנחת יסוד שאין מיניע נסתר או שירות לשובת צד שלישי. אם כן, על פי תפיסה זו אסור שתהליך הצפייה והדיווח יזוהם בסובייקטיביות או שיתערב במציאות שעליה מדווחים. מבחינות מסוימות יש קשר בין מושג האובייקטיביות, במיאוריה לפחות, לבין אידאל התקשורת הרצינית והיילא: מעויות" שהברמאס הסיף לו (Habermas, 1962/1989).

גירסה זו של אמת מידה אידיאלית המנחה את פרקטיקת הסיקור הפכה להיות האידיאל השליש של תפקיד העיתונאי המקצועי (Weaver and Wilhoit, 1986). מושג האמת קשור לעקרון החופש, שכן עצמאות היא תנאי הכרחי לשמירה על ריחוק בסיקור ולאמירת אמת. בתנאים מסוימים (כגון ריכוז פוליטי, משבר, מלחמה ופעילות משטרית), החופש לדווח יכול להיות מושג רק בתמורה לעדוה לאובייקטיביות. עם זאת, חופש כולל גם את הזכות לצדד בעמדה מסוימת, ולא באחרת.

גם הקשר לשוויון חוקי אובייקטיביות דורשת גישה הוגנת ולא מפלה למקורות ולמושא דיווח חדשותי, והיחס לכולם צריך להיות שווה. יתרה מזו, יש להתייחס לנקודות השקפה שונות לגבי עניינים שבהם העובדות שניות במחלוקת, כאילו מעמדם והרלוונטיות שלהן שווים.

במערכות היחסים המתפתחות בסביבת הפעולה של התקשורת, עשוי להיות לאובייקטיביות תפקיד מכריע. גופי ממשל ופעילים למען אינטרסים שונים מסוגלים לדבר ישירות אל הקהלם שבחרו בהם באמצעות כלי התקשורת, בלי ששומרי סף יעוותו או יתערבו ללא כל צורך וכלי לסכן את עצמאותם של כלים אלה. המוסכמות לגבי אובייקטיביות מאפשרות לכלי התקשורת לברל את התוכן הערוך מן הפרסומות שהם מצביעים, והמפרסמים יכולים לעשות כך בכל הנוגע לתוכן עיתונאי ערוך. נוסף על כך, אפשר להבחין בין דעות מערכתיות לבין הדרשות.

ככלל, נראה שקלילי-מדיה מבנים היסב את העיקרון של ביצוע אובייקטיבי, והשימוש בו מסייע להגביר את אמונו של הציבור במידע שמציעה התקשורת וכן בדעות המובעות בה. מבחינת התקשורת עצמה, אובייקטיביות מעניקה לתוצר החדשותי שלה ערך שוק יותר גבוה ורחב-תפוצה. ולבסוף, היות שאמות המידה לאובייקטיביות נפוצות כל כך, הן עולות לעיתים קרובות בתביעות סביב סענות בדבר הסייה או יחס לא-שוויוני. מרבית כלי התקשורת החדשותיים המודרניים מחשיבים מאוד את תביעות מעצמם לאובייקטיביות.

ועם זאת, מרבית שאלות המגוון נעוצות כאמות מידה אלה: שיקוף הבדלים חברתיים ותרבותיים, נגישות שווה לכל הקולות ומכוח עשיר המוצע לצרכנים. מסגרת 8.3 מסכמת את הקריטריונים העיקריים למדידת מגוון.

מסגרת 8.3 הדרישות העיקריות של נורמת המגוון ברמת המבנה והביצוע

- על מוסד התקשורת לשקף במבנה ובתכנון את שלל המציאויות החברתיות, הכלכליות והתרבותיות של החברות (ומקהילות) שבתוכן הוא פועל, זאת - באופן התואם בקירוב את המגוון בחברה.
- על התקשורת להציע נגישות דומה לקהלותיהם של המיעוטים החברתיים והתרבותיים שמהם מורכבת החברה.
- על התקשורת לשמש במה לאינטרסים שונים ולנקודות השקפה שונות בחברה או בקהילה.
- על התקשורת להציע מבחר רלוונטי של תכנים המתאים לצרכים ולאיוטרסטים של קהילה, הן בכל נקודות זמן והן לאורך זמן.

כמו במקרה של חופש ביטוי, מגוון מושגם הוא איריאל שאיריאל אפשר לממש במלואו. יתרה מזו, יש גם סטנדרות ובעיות מסוימות ברדישות הנורמטיביות האלו. את רמת המגוון האפשרית מגבילות קיבלות צינורות התקשורת ובהירות עריכתיות. ככל שכלי התקשורת משקפים את החברה בצורה יחסית (פרופורציונית) יותר, כך גובר הסיכוי שמיעוטים קטנים, או אפילו גדולים למדי, יודרו בפועל מהתקשורת. זאת משום ששיעור קסן של נגישות יחולק בין רבים שמשאביהם החברתיים והכלכליים אינם שווים. בדומה לכך, כאשר תקשורת ההמונים מתאימה לצרכי הקבוצות הדומיננטיות ולטעמים וציפיות קבועים, הדבר מגביל את ההדמנות להציע מבחר רחב מאוד או שינוי שיש לו משמעות לרבים. עם זאת, אפשר לפצות על מגבלותיה של תקשורת ההמונים ה"מסורתית" בעזרת מגוון עשיר של כלי תקשורת שבידותם של מיעוטים בחברה. כך יכול מגוון במבנה מוסד התקשורת לפצות על היעדר מגוון בערוצים הדומיננטיים. נראה שהאינטגרציה תס למגוון מבחינה זו, אם כי מה שמכונה "צירת גישות של מיעוטים" אינו פתרון איריאל. כהפצת לרדיון זה ראוי לזכור שמגוון כשלעצמו אינו בהכרח בעל ערך, אלא אם כן הוא משקף קריטריון או ממד בעל חשיבות חברתית. קרפינגן (2007, Karpington) מבקר את ה"פולרליזם הנאיבי" במגוון הפוליטי בתקשורת. מגוון רחב מדי עשוי אפילו להזיק למרחב הציבורי, כאשר הוא מוביל לקיסוד חברתי.

אמת ואיכות מידע

התביעות הדיסטריות לחופש התקשורת היו קשורות בחזקת לערך האמת. מובני החשובים ביותר של ערך זה בימיה המוקדמים של התקשורת הציבורית (בדפוס) היו: האמת הדתית של הכנסייה הממוסדת; אמת דתית אישית, בהתאם למצפוננו של הפרס; אמת מדעית; אמת משפטית; ואמת היסטורית (מציאות חברתית וכלכלית). בעיקר כפי שהשפיעה על הממשל ועל העסקים. אמנם משמעות האמת וערכה משתנים בהתאם להקשר ולנושא שמוזכר בו, אבל מאז ומעולם יש אינטרס משותף לקבוצה רחבה (לפעמים אפילו כרוח) להיות בעלת נגישות ל"ידע" (מידע) שאפשר לסמוך עליו (אמינות), הנובע ממקורות מהימנים, רלוונטי, מוצעל ותואם למציאות כפי שהיא נחווית. אמנם לציפיות מן התקשורת לספק מידע שאיכותו מביחה את הדעת יש כסיס מעשי יותר מאשר פילוסופי או נרמטיבי, אבל בהשבה המודרנית לגבי אמות מידה של תקשורת, ציפיות אלה אינן חשובות פחות מעקרונות החופש, השוויון או המגוון.

מיותר כמעט לציין את התועלות הנובעות מאספקת של ידע אמין, בעיקר לנוכח האפשרות הפונדנטית: שקרים, מידע מוטעה ומטעה, תעמולה, ריבה, אמונות ספלות או ברורות. עם זאת, מן הראוי לציין את הסיכונים העיקריים לטובת קיומם של מבני תקשורת המסייעים להפיץ איכות גבוהה של מידע (ואמת), כמפורס במסגרת 8.4.

מסגרת 8.4 התועלות של איכות מידע (אמת בתקשורת)

- תורמת לחברה מידעית ולכוח עבודה מיומן של אנשי תקשורת
- מספקת בסיס לקבלת החלטות ומתקדטית (ציבור הבחורים ביקורתית ומידע)
- מספקת הגנה נגד תעמולה ופניות לא-רציונליות
- מזוהה מפני סכנות
- נותנת מענה על הצרכים היומיומיים של הקהל בקבלת מידע

מושג האובייקטיביות

בתאודיות מדיה, המושג המרכזי הנוגע לאיכות מידע הוא ככל הנראה מושג האובייקטיביות, בעיקר כפי שמיישמים אותו על מידע חדשותי. אובייקטיביות היא צורה מיוחדת של פרקטיקה של אמצעי התקשורת (כמתואר להלן) והיא גם גישה מיוחדת למשימת איסוף המידע, עיבודו והפצתו. אין לסעות בינה לבין המושג הרחב יותר של "אמת", אף על פי שהיא אחד מנוסחיו של אותו מושג. מאפייני עיקרי אחד של